

Ayişə ƏLİYEVƏ

Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının
2-ci kurs magistrı, polis leytenantı
e-mail: ayisha.aliyeva19@gmail.com

ƏQLİ MÜLKİYYƏTİN MÜHAFİZƏSİNİN CİNAYƏT HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Açar sözlər: müəlliflik hüququ, ixtiraçılıq hüququ, əqli mülkiyyət, kriminogen amil

Ключевые слова: авторское право, изобретательское право, интеллектуальная собственность, криминогенный фактор.

Keywords: author's right, inventor's right, intellectual property, criminogenic factor

Bəşər cəmiyyətinin inkişafının bütün mərhələlərində, intellektin, elmin, mədəniyyətin, texnikanın inkişafına böyük önəm verilib. Təbii ki, ölkənin siyasi, sosial-iqtisadi inkişafı da məhz əhəmiyyətli dərəcədə yuxarıda göstərilən amillərdən asılıdır. Bu kontekstə demokratik, hüquqi dövlətdə əqli mülkiyyətin tənziminə, mühafizəsinə hər zaman xüsusi diqqət olmuşdur.

Göründüyü kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası əqli mülkiyyət hüququnu tanıyır və bütün şəxslərin əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasına təminat verir. Konstitusiyanın normasını aydınlaşdırmaq və əqli mülkiyyət hüququnun qorunmasının hüquqi bazasını formalaşdırmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bir sıra qanunlar qəbul edib və bir çox beynəlxalq razılaşmaları təsdiq edib. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 30-cu maddəsində qeyd olunur ki, hər kəsin əqli mülkiyyət hüququ vardır [1, maddə 30].

Müəlliflik hüququ, ixtiraçılıq hüququ və əqli mülkiyyət hüququnun başqa növləri qanunla qorunur. Bu konstitusiya normalarının təminatı məqsədilə Azərbaycan Respublikasında müvafiq qanunvericilik bazası və həmin qanunun icrasının təmin edən mexanizmlər yaradılmışdır. Əqli mül-

kiyyət hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı müvafiq maddələr «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və əqli mülkiyyətə aid digər qanunlarla yanaşı, Mülki Məcəllədə, Mülki Prosesual Məcəllədə, İnzibati Xətalər Məcəlləsində, Cinayət Məcəlləsində və Gömrük Məcəlləsində öz əksini tapmışdır.

8 oktyabr 1996-cı il tarixdən qüvvəyə minən «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu [2] bütövlükdə müəllif hüquqlarının qorunması və idarə edilməsi sistemində əhəmiyyətli yeniliklər gətirməklə bərabər, pozulmuş müəllif hüquqlarının müdafiəsi üzrə məhkəmə işlərinə baxılması məsələlərinə də prinsiplial dəyişikliklər etmişdir. Bu Qanun mütəxəssislərin və beynəlxalq ekspertlərin fikrinə görə, elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin demokratik cəmiyyətlər üçün ümumqəbul edilmiş yüksək qorunma səviyyəsinin bütün tələblərinə cavab verir. Qanunun tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 oktyabr 1996-cı il tarixli Fərmanı, həmçinin yeni qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinə, Mülki Prosesual Məcəlləsinə, Cinayət Məcəlləsinə və bir sıra digər qanunvericilik aktlarına müəllif hüququ və əlaqəli hüquqlar üzrə dünya standartlarına uyğun olan müddəaların daxil edilməsi də intellektual mülkiyyət hüquqlarına Azərbaycan dövlətində yüksək qiymət verilməsinin təzahürlərindəndir.

Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (ÜQMT) əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsini təbliğ edir və bütün dünya ölkələrinin effektiv əqli mülkiyyət sistemindən istifadəsini təmin edir. Əqli mülkiyyət, mahiyyət etibarilə ixtiraçı

və yaradıcıların bacarıqlarının ictimai marağı nəzərə almaqla tanınması və mükafatlandırılması mexanizmidir. Əqli mülkiyyət sisteminin hüquqların müdafiəsi insanın yaradıcı potensialını stimullaşdırır, elm və texnologiyanın sərhədlərini daha da genişləndirməyə və ədəbiyyat və incəsənət dünyamızı zənginləşdirməyə imkan verir.

Müasir dövrdə ölkənin sosial, iqtisadi, elmi-texniki, mədəni inkişaf səviyyəsi, ictimai həyatını bütün sahələrində, o cümlədən əqli mülkiyyətin mühafizəsi qanunvericilik və institusional islahatların davamlı olmasını zəruri edir.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətlə inkişafı, rəqəmsallaşma proseslərindən qaynaqlanan bir çox sualların nəzəri ədəbiyyatda cavabını tapmaq çətin olur. Mövcud dinamiklik, tədqiqatların sayının az olması bir çox məqamların təhlilini zəruri edir. Xüsusilə də elektron cəmiyyətdə insan hüquqlarının inkişaf tendensiyası dəyişdiyi üçün bəzi münasibətlər tənzimlənməmiş qalır. Qeyd olunanları əqli mülkiyyət hüquqlarına da şamil etmək olar. Yeni texnologiyalar vasitəsilə piratçılıq və plagiatlıq kimi pozuntular asanlaşdığı üçün müəlliflik hüquqlarının qorunması dövrümüzün aktual problemlərindən sayılır. Bundan əlavə, informasiyanın əlyə-tərliyinə tələb olunduğu bir cəmiyyətdə istənilən informasiyanın ötürülməsi və yayılması ilə bağlı müəlliflik hüquqlarının pozulması zamanı təcrübi ziddiyyətlər meydana çıxır. Təbii ki, bu, müəlliflik və informasiya hüquqları arasında qarşıdurma kimi qiymətləndirilə bilməz. Çünki insan hüquq və azadlıqlarının sistemi universal vahid çərçivəni təşkil edir ki, burada bütün hüquq və azadlıqlar bərabər formada qarşılıqlı əlaqədədirlər. Deməli, mövcud problemlər təcrübədə və hüquqi tənzimləmələrdə olan çatışmazlıqlardan irəli gəlir və bu sahədə tədqiqatların aparılmasına, təkliflərin verilməsinə ehtiyac vardır.

Müasir Azərbaycan dövlətinin və cəmiyyətinin inkişafında ən vacib amillərdən biri əqli mülkiyyət institutunun modernləşdirilməsidir, çünki bu, ölkənin dünya miqyasında rəqabət qabiliyyətinin göstəricisidir. Məlumdur ki, müasir dünya birliyində əqli mülkiyyət bazarının formalaşması daha çox elmin, texnikanın inkişaf tempi və mədəniyyət nailiyyətlərindən ölkənin iqtisadi və so-

sial inkişafı maraqları naminə istifadənin səmərəliliyi ilə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasında hüquq sahibinin əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulması halında müdafiəsi milli qanunvericiliyin normaları və beynəlxalq müqavilələrin normaları ilə həyata keçirilir.

“Əqli” və “mülkiyyət” sözlərinin birləşməsi nəticəsində formalaşmış “əqli mülkiyyət” məfhumu mürəkkəb anlayışdır. Birləşmənin mahiyyətindən görüldüyü kimi, bu məfhum insan intellektinin, zəkasının məhsuludur. Bəs yeni texnologiyaların inkişaf etdiyi bir dövrdə yaradılmış ağıllı maşınların, yəni süni intellekt sistemlərinin yaratdığı informasiya məhsulları da əqli mülkiyyət termini ilə ehtiva oluna bilərmi? – Bu sualın cavablandırılması üçün ilk növbədə, əqli mülkiyyətin nəzəri və hüquqi anlayışı və mahiyyətinə nəzər salmaq lazımdır.

İntellektual fəaliyyətin ilk əlamətləri insan cəmiyyətinin inkişafının lap əvvəlində meydana çıxdı. Ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin ictimai, siyasi, daha sonra isə iqtisadi əhəmiyyəti artıq Qədim Yunanıstan dövründə də tanınırdı. Lakin əqli mülkiyyət anlayışının nə vaxt yarandığını heç kim dəqiq bilmir. Onun ilk nümunələrindən biri də Roma şairi Martialın (m. 40-104-cü illər) müəyyən bir Fidentinə ünvanladığı aşağıdakı ifadəsidir: “Bir söz-söhbət var, Fidentin, mənim şeirlərimi oxuyanda sən onları ötürəsən; əgər onları mənim üçün qoyub getmək istəsən, səni pulsuz göndərəm; onların sənə olmasını istəyirsənsə, onları al - onlar artıq mənim olmayacaq. Bu sətirlər Roma qanunvericiliyinin özəlliyini əks etdirir. Fidentin Martialın şeirlərini pulsuz oxuya bilərdi, lakin pul müqabilində onların müəllifliyini ala bilərdi (bu gün belə bir alış qanunlaşdırılmış plagiatla eyniləşdiriləcək). Üstəlik, Qədim Romada başqasının yazı materialına yazılmış şeir və ya başqasının lövhəsində çəkilmiş şəkil şairə və ya rəssama deyil, bu materialın sahibinə, yəni müəlliflər hüququ əldə etməzdi. öz işlərinə. Bu qayda sonralar imperator Yustinian tərəfindən ləğv edildi. Beləliklə, meydana çıxan əqli mülkiyyət hüququnun əsasını əqli hüquqlarının deyil, istehsalçıların müstəsna mülkiyyət maraqlarının müdafiəsi ideyası təşkil edirdi.

Qeyd olunan müxtəlif nəzəriyyə və yanaşmaları ümumiləşdirərək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, “əqli mülkiyyət” termini fərdi mülkiyyətdən sonra formalaşsa belə, onun hüquq kimi tanınması və qorunması əksər nəzəriyyəçilər tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu tendensiya müasir dövrdə də davam etməkdədir. Əgər əvvəlki yanaşmalarda əqli mülkiyyətin tanınması daha çox diqqət mərkəzində idisə, müasir alimlər əqli mülkiyyətin məzmununu və hüquqı tənzimlənməsini ön plana çəkirlər. Məsələn, professor Kamran İmanov qeyd edir ki, qeyri-maddi və maddi nemətlərdən ibarət olan biliklər dövründə əqli fəaliyyət obyektiv formada əks olunur və əqli fəaliyyət nəticələrini formalaşdırır ki, bu da əqli mülkiyyəti yaradır [5, s. 11].

“Əqli mülkiyyət” ənənəvi olaraq “sənaye mülkiyyəti” və “müəlliflik hüququ” olmaqla iki qola bölünür. Ədəbi, bədii və elmi əsərlər olaraq göstərilən sahələr əqli mülkiyyətin müəlliflik hüquqları sahəsinə aiddir. İfaçı sənətçilərin çıxışları, fonogramlar və yayımlar kimi göstərilən sahələrə ümumiyyətlə “əlaqəli hüquqlar” deyilir. “Sənaye mülkiyyəti” ifadəsi isə ixtiraları və sənaye nümunələrini əhatə edir.

Əqli mülkiyyət münasibətlərini tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində və digər normativ-hüquqi aktlarda bilavasitə əqli mülkiyyətə anlayış verilməsə də, “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” 22 may 2012-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun [3] 1-ci maddəsinin məzmununa əsasən, əqli mülkiyyətə aid edilən obyektləri müəyyən etmək olar. Həmin maddədə əqli mülkiyyət hüquqları – müəlliflik hüququnun obyektini olan əsərlərə, ifalara, fonogramlara, yayım təşkilatlarının verilişlərinə, inteqral sxem topologiyalarına, məlumat toplularına, folklor nümunələrinə (ənənəvi mədəni nümunələrə), ixtirlərə, faydalı modellərə, sənaye nümunələrinə, əmtəə nişanlarına, coğrafi göstəricilərə hüquqları əhatə edir. Məhz bu obyektlər “əqli mülkiyyət” termini ilə ehtiva olunur.

Əqli mülkiyyət hüquqları əsasən milli səviyyədə tənzimlənir. Beynəlxalq səviyyədə belə hüquqlar nisbətən az dərəcədə tənzimlənir: əsasən digər ölkələrin hüquq istifadəçilərinə münasibət-

də milli qanunvericiliyin tətbiqi qaydası, habelə əqli mülkiyyət obyektlərinə hüquqların beynəlxalq dövriyyəsi şərtləri müəyyən edilir.

Əqli mülkiyyətin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq hüquq normaları aşağıdakı sahələrlə təmsil olunur:

- müəllif hüquqlarının qorunması (müdafiə beynəlxalq müqavilə və konvensiyaların iştirakçısı olan bütün ölkələrin ərazisində obyektin yaradılması faktı ilə təmin edilir);
- sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi (müəyyən ərazidə mühafizə tələb olunur);
- qeyri-ənənəvi obyektlərin mühafizəsi - istehsal sirləri (nou-hau), kommersiya təyinatı.

Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində ilk beynəlxalq müqavilə - Sənaye Mülkiyyətinin Mühafizəsi üzrə 1883-cü il Paris Konvensiyası imzalanmışdır. Bu konvensiyanın qəbul edilməsində məqsəd müstəsna hüquqların müdafiəsinin və əqli mülkiyyət hüquqlarının beynəlxalq müdafiəsinin ərazi təsirini aradan qaldırmaq idi. Müəlliflik hüququ müqaviləsi 1886-cı il Ədəbi və İncəsənət Əsərlərinin Mühafizəsi üzrə Bern Konvensiyasıdır. Bu, müəlliflik hüququ sahəsində əsas standartları təsbit edən ilk vahid beynəlxalq normativ hüquqi aktdır. Konvensiyada iştirakçı dövlətlər ədəbi-bədii əsərlərə müəlliflərin hüquqlarını ən səmərəli və vahid şəkildə qorumaq niyyətlərini müəyyən ediblər.

Son onilliklər ölkələrin inkişafında əqli mülkiyyətin geniş miqyasda tətbiqi və texnologiyaların qlobal inkişafı ilə yadda qaldı. Ayrı-ayrı ölkələrdə və qlobal miqyasda əqli mülkiyyət hüquqlarını qorumaq və qorumaq üçün tədbirlər sisteminin təminatçısı dövlətdir. Əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı hər hansı mübahisəyə səbəb olan işlərin çoxu müddətin uzadılmasını tələb edir.

Elmi-texniki sahənin sürətli inkişafı elmi-texniki tərəqqidə və tədqiqatın perspektivli sahələrində getdikcə daha çox yeni müəllif işlərinin tətbiqini tələb etdiyi üçün bir insanın və bu gün yaradılan əqli mülkiyyət korporasiyalarının intellektual fəaliyyəti getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dünyada intellektual fəaliyyətin nəticələri həm mənəvi sferada, həm də maddi istehsal

sferasında tələb olunur və bütün növ intellektual məhsul və intellektual fəaliyyət hazırda iki kateqoriya kimi xidmət edir: a) iqtisadi, çünki əqli mülkiyyət hüquqları bazar iştirakçılarına müxtəlif səviyyələrdə gəlir əldə etməyə imkan verir; b) əqli fəaliyyətin nəticələrinə hüquqi, yəni müstəsna hüquqlar.

Məlumdur ki, əqli fəaliyyətin nəticələrinə dair belə hüquqlar əqli mülkiyyətin sahibinə məxsusdur. Yalnız o, onlarla qanunla nəzərdə tutulmuş hər hansı hərəkətləri edə bilər, yəni onlardan öz mülahizəsinə uyğun istifadə edə və sərəncam verə bilər, təhvil-təslim müqaviləsi bağlamaq yolu ilə onlara olan hüquqlarını istifadə üçün başqa şəxslərə verə, hüquqlarını sata, üçüncü şəxslərə qadağan edə bilər, onun (hüquq sahibinin) razılığı olmadan eyni hərəkətləri edə bilər.

Əqli mülkiyyət obyektlərinin mühafizəsi sahəsində dövlət dəstəyi xüsusi dövlət orqanları vasitəsilə həyata keçirilir. Müdafiənin inzibati-hüquqi, mülki-hüquqi və cinayət-hüquqi formaları mövcuddur. Müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma Cinayət Məcəlləsinin 165-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyəti yaranır.

Cinayət Məcəlləsinin 165.1-ci maddəsinə əsasən müəlliflik hüququ və ya əlaqəli hüquq obyektlərindən qanunsuz istifadə etmə, yəni özgənini elmi, ədəbi, bədii və ya başqa əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə, bu cür əsəri qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yayma, habelə şərikli müəllifliyə məcbur etmə, əgər bu əməllər nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmuşsa şəxs min manatdan iki min manatadək miqdarda cərimə və ya üç yüz iyirmi saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər ilə cəzalandırılır.

Şərh edilən cinayətin obyekti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 30-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş əqli mülkiyyət hüququ və 51-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş yaradıcılıq azadlığıdır. CM-in 165-ci maddəsi müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozmağa görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutmaqla vətəndaşların əqli mülkiyyət hüququ və yaradıcılıq azadlığının cinayət-hüquqi mühafizəsinə təminat verir.

Təhlil edilən cinayətin predmeti müəlliflik hüququ və ya əqli hüquq obyektləridir. Müəlliflik

hüququnun obyektlərinə təyinatından, dəyərindən və məzmunundan, habelə ifadə formasından və üsulundan asılı olmayaraq yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan həm açıqlanmış və həm də açıqlanmamış və müəyyən obyektiv formada (yazılı, şifahi, təsviri, səsli və s.) mövcud olan elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri aiddir («Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının 5 iyun 1996-cı il tarixli Qanununun 5-ci maddəsinin 1-ci hissəsi).

Müəlliflik hüququnun obyekti olan elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin siyahısı «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının 5 iyun 1996-cı il tarixli Qanununun 6-cı maddəsi ilə müəyyən edilir. Həmin obyektlərə Qanun aid edir: ədəbi əsərlər (kitablar, broşuralar, məqalələr, mühazirələr və çıxışlar, kompyuter proqramları və s.); dram, musiqili-dram və başqa səhnə əsərləri; xoreoqrafiya əsərləri və pantomimalar; mətnli və ya mətnsiz musiqi əsərləri; audiovizual əsərlər (kino-, televideo- filmlər, slaydfilmlər, diafilmlər və başqa kino və teleəsərlər); heykəltəraşlıq, rəngkarlıq, qrafika, dizayn, litoqrafiya əsərləri, qrafik hekayələr, komikslər və digər təsviri sənət əsərləri; dekorativ tətbiqi və səhnə tərtibatı sənəti əsərləri, əl ilə toxunan xalçalar; memarlıq, şəhərsalma və bağ-park sənəti əsərləri; fotoqrafiya əsərləri və ona oxşar üsulla yaradılmış əsərlər; coğrafiyaya, topoqrafiyaya və digər elmlərə aid olan xəritələr, planlar, eskizlər, illüstrasiyalar və plastik əsərlər; törəmə əsərlər (tərcümələr, dəyişdirmələr, iqtibaslar, annotasiyalar, referatlar, xülasələr, icmallar, səhnələşdirmələr, aranjemanlar, elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin yenidən işlənməsi); toplular; teleradio verilişlərinin proqramları, kataloqlar, bukletlər, fotoalbomlar, mündəricatlar, multimedia məhsulları (əsərləri) və digər əsərlər. Törəmə əsərlərə və toplulara müəlliflik hüququ onların əsaslandığı və ya onlara daxil edilən əsərlərin müəlliflik hüququ obyektləri olmasından asılı olmayaraq qorunur. Kompyuter proqramları ədəbi əsərlər kimi qorunur. Kompyuter proqramlarının qorunması ilkin mətn və obyekt kodu da daxil olmaqla istənilən dildə və formada ifadə edilən proqramların bütün növlərinə, o cümlədən əməliyyat sistemlərinə şamil edilir.

Əlaqəli hüquq obyektlərinə isə ifalar, fonogramlar və yayımlar (efir və ya kabel yayımı təşkilatının verilişləri) aiddir.

Bu cinayətdən zərərçəkmiş şəxs qismində elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin müəllifləri, ifaçılar, fonogram istehsalçıları və yayım təşkilatları çıxış edirlər.

CM-in 165-ci maddəsinin dispozisiyası blanket xarakterli olduğu üçün bu maddənin tətbiqi zamanı müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericiliyin müddələrinin nəzərə alınması zəruridir.

Şərh edilən cinayətin obyektiv cəhəti müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozmaqdan, bu əməllərin nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmasında və törədilmiş əməllə vurulmuş ziyan arasında səbəbli əlaqənin olmasından ibarətdir.

CM-in 165-ci maddəsinin dispozisiyasında müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozmanın aşağıdakı növləri göstərilmişdir: 1) özgənin elmi, ədəbi, bədii və ya başqa əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə; 2) özgənin əsərini qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yayma; 3) şərikli müəllifliyə məcbur etmə.

Özgənin əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə dedikdə, müəllifin yaratdığı elmi, ədəbi, bədii və ya sərin bu əsərin yaradılmasında özünün yaradıcı əməyi ilə iştirak etməyən şəxs tərəfindən öz adı və ya qeyri-müəyyən dairə də məlum olan təxəllüsü ilə dərc edilməsi, təqdim olunması və sair üsullarla istifadəyə (dövriyyəyə) buraxılması başa düşülür. Özgənin əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə cinayətin predmeti olan əsərə bütövlükdə müəlliflik hüququnu mənimsəməni nəzərdə tutur.

Özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə dedikdə, şərikli əsərin müəlliflərindən hər hansı birinin adının və ya soyadının göstərilməməsi, digər şəxslərin əsərlərindən istinad mənbəyi göstərilmədən elmi yaradıcılıq fəaliyyətində istifadə olunması, şərikli müəlliflər tərəfindən yaradılmış əsərin həmin müəlliflərdən yalnız birinin adı ilə nəşr edilməsi və ya yenidən nəşr edilməsi və özgə əsərini öz adı ilə nəşr etdirməklə əlaqədar olmayan sair formada müəllifliyin mənimsənilməsi başa düşülür.

Özgənin əsərini qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yaymanın qanunsuzluğu onda ifadə olunur ki, əsərin yenidən dərc olunmasında və ya yayılmasında onun müəllifinin razılığı tələb olunduğu halda, əsər belə razılıq olmadan yenidən dərc olunur və ya yayılır.

Əsərin qanunsuz olaraq yenidən dərc olunmasının və ya yayılmasının üsulları müxtəlif ola bilər (məsələn, surətin çıxarılması, nəşr olunması, əsərin nüsxələrinin yayılması, kirayəyə verilməsi, kütləvi nümayiş etdirilməsi və s.) və onlar təhlil olunan cinayət tərkibinin zəruri əlaməti hesab olunmur.

Özgənin əsərini onun müəllifinin və ya həmin əsərə müəlliflik hüququnun digər sahibinin razılığı ilə dərc etdirmə, habelə ictimai varidatda keçmiş əsəri yenidən dərc etdirmə və ya yayma bu cinayətin tərkibini yaratmır.

Özgənin əsərini qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yaymağa görə cinayət məsuliyyəti haqqında məsələni həll edərkən təqsirkarın əməlinin qanunsuzluğunun nədən ibarət olması müəyyənləşdirilməlidir.

Şərikli müəllifliyə məcbur etmə dedikdə, əsərin müəllifinə və ya müəlliflərinə həmin əsərin yaradılmasında yaradıcı əməyi ilə iştirak etməyən şəxsinə ya təqsirkarın özünün müəlliflər sırasına daxil edilməsi məqsədi ilə hər hansı qanunsuz təsir başa düşülür. Belə qanunsuz təsir həm psixi, həm də fiziki formada mövcud ola bilər.

Şərikli müəllifliyə məcbur etmə zamanı təqsirkar özünün vəzifələrindən sui-istifadə edərsə, onun əməli cinayətlərin məcmusu qaydasında CM-in 165-ci və 308-ci maddələri üzrə tövsiyə edilməlidir.

CM-in 165.1-ci maddəsi ilə cinayətin başa çatması üçün nəticənin – xeyli miqdarda ziyanın baş verməsi tələb olunur. Cinayətin obyektiv cəhətinin iki əlaməti – əməl və onun nəticəsi arasında səbəbli əlaqənin olması da zəruridir.

Xeyli miqdarda ziyan dedikdə, min manatdan artıq olan məbləğ başa düşülür. Vurulmuş ziyan əsl müəllifin almalı olduğu, lakin əldən çıxmış qonorar, əsərin yaradılmasına çəkilmiş xərc və sərf edilmiş əmək və s. Formasında ola bilər. Ziyan həm maddi və həm də mənəvi ola bilər.

Ziyanın xeyli miqdarda olub-olmaması işin

konkret halları – zərərçəkmiş şəxsin fikri, ziyanın həcmi, müəllifin şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarının pozulması dərəcəsi, alınacaq qonorarın məbləği, zərərçəkmiş şəxsin maddi təminatlığı, mənəvi ziyanın ağırlığı və s. nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

CM-in 165.1.-ci maddəsinin dispozisiyasında sadalanan əməllər həm müəlliflik hüququ, həm də əlaqəli hüquq obyektlərinə münasibətdə törədilə bilər.

Subyektiv cəhətdən bu cinayət birbaşa və ya dolaylı qəsdlə törədilir.

Cinayətin subyektı 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxslər ola bilər.

CM-in 165.2-ci maddəsi eyni əməllərin təkrar, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsini təhlil edilən cinayətin ağırlaşdırıcı tərkib əlamətləri kimi nəzərdə tutmuşdur.

Əməlin təkrar törədilməsinin anlayışı CM-in 16-cı maddəsinin şərhində, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsinin anlayışı isə 34-cü maddənin şərhində verilmişdir.

CM-in 165.2-ci maddəsi üzrə cinayətin başa çatması üçün nəticənin baş verməsi tələb olunmur. Ziyanın vurulub-vurulmamasından asılı olmayaraq CM-in 165.1-ci maddəsində sadalanan əməllərin təkrar, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsi CM-in 165.2-ci maddəsi üzrə tövsif olunacaqdır. Təqsirkar özgənin müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqlarını təhlil edilən maddənin dispozisiyasında göstərilmiş əməllərdən biri ilə poz-

duğunu dərk edir, bunun xeyli miqdarda ziyan vuracağını qabaqcadan görür və bunu arzu edir (birbaşa qəsd) və ya bunun baş verməsinə şüurlu surətdə yol verir (dolaylı qəsd) [6, səh. 639-642].

Beləliklə, qeyd edirik ki, Azərbaycan Respublikasının cinayət hüquqi doktrinasında əqli mülkiyyətin mühafizəsi az tədqiq olunan mövzulardan biridir. Baxmayaraq ki, əqli mülkiyyətin cinayət hüquqi mühafizəsi sahəsində müəyyən problemlər də müşahidə olunur. Əqli mülkiyyətə qəsd edən cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən normaların tətbiqi prosesində HMO praktikasında müəyyən problemlər yaranır. Bunun əsas səbəblərindən biri kimi bu kateqoriya cinayətin əlamətləri barədə cinayət hüquq elmində və təcrübədə vahid yanaşmanın olmamasıdır. Bundan başqa nəzərə alsaq ki, bu növ kateqoriya cinayətlər Azərbaycan Respublikasında nisbətən yenidir, xarici ölkələrin təcrübəsini öyrənmək pozitiv ola bilər.

Bir çox tədqiqatçılar hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 165-166 maddələrində “xeyli miqdar” əlamətinin olması, tətbiqetmə praktikasında problemlər yaradır. Düzdür, Cinayət Məcəlləsində “xeyli miqdar” açıqlanır. Lakin təcrübədə mülkiyyətçiyə vurulan real zərəri müəyyən etmək bəzən çətin olur, bu da ibtidai araşdırmanı ləngidir.

Müasir dünyanın intellekt əsrinə uyğun inkişaf perspektivini nəzərə alaraq bəzi ölkələrin (İspaniya, Estoniya) Cinayət Məcəllələrində olduğu kimi ayrıca – əqli mülkiyyət əleyhinə cinayətlər adlı fəslin yaradılması məqsədəuyğun olardı.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Bakı, “Hüquq Yayın Evi”, 2023.
2. “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 8 oktyabr 1996-cı il tarixli Qanunu.
3. “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının 22 may 2012-ci il tarixli Qanunu.
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, “Hüquq Yayın Evi”, 2023, 908 səh.
5. İmanov K.S. Əqli mülkiyyət dünən, bu gün və sabah. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi, 2019, 48 s.
6. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. Bakı, 2023-cü il, 788 səh.

Айша Алиева

Уголовно-правовые аспекты защиты интеллектуальной собственности

Права интеллектуальной собственности в основном регулируются на национальном уровне. На международном уровне такие права регулируются в относительно низкой степени: в основном определяется порядок применения национального законодательства в отношении пользователей прав из других стран, а также условия международного оборота прав на объекты интеллектуальной собственности.

Государственная поддержка в сфере охраны объектов интеллектуальной собственности осуществляется через специальные государственные органы. Различают административно-правовую, гражданско-правовую и уголовно-правовую формы защиты.

В статье упоминаются национальные и международные правовые нормы в сфере защиты интеллектуальной собственности, а также рассматриваются уголовно-правовые аспекты защиты интеллектуальной собственности.

Ayisha Aliyeva

Criminal legal aspects of intellectual property protection

Intellectual property rights are mainly regulated at the national level. At the international level, such rights are regulated to a relatively low degree: mainly, the procedure for applying national legislation in relation to users of rights from other countries, as well as the conditions for the international circulation of rights to intellectual property objects are determined.

State support in the field of protection of intellectual property objects is carried out through special state bodies. There are administrative-legal, civil-legal and criminal-legal forms of protection.

The article mentions national and international legal norms in the field of intellectual property protection, and also examines the criminal legal aspects of intellectual property protection.

Rəyçi: h.ü.f.d., dosent İmrəli Məmmədli